માનિટોબા-કેનેડાના મહત્ત્વાકાંક્ષી અને સાહસિક ઉદ્યોગપતિ: હેમંત શાહ

મુલાકાત

હસમુખ બારોટ

ન્યુ યોર્ક: ૧૯૭૪માં મુંબઈથી એક અલ્લડ, અલગારી અને નટખટ યુવાને કેનેડાની ધરતી પર પગ મૂક્યો. મુંબઈમાં શ્રીમંત પરિવારમાં જન્મેલા આ યુવાનને દુનિયાદારીનો કશો અનુભવ નહોતો. મુંબઈના પ્રતિષ્ઠિત અને ગર્ભશ્રીમંત ગુંદરવાલા પરિવારમાં એ ખૂબ લાડકોડથી ઊછર્યા હતા. મુંબઈની ચોપાટી (ઓપેરા હાઉસ) ખાતે આવેલી ભવન્સ કોલેજમાં એમણે અભ્યાસ કર્યો હતો. કોલેજકાળમાં હેમંત શાહે આંતર-કોલેજ નાટ્યસ્પર્ધાઓનાં અનેક નાટકોમાં ઉત્તમ અભિનય કરી સંખ્યાબંધ પારિતોષિકો પ્રાપ્ત કર્યાં હતાં. હેમંત શાહના કચ્છી દશા પરિવારનું મુંબઈના દાણાબંદર, ભાતબજારના વ્યાપારી ક્ષેત્રમાં મોટું નામ હતું. પિતા બાબુભાઈ શાહ કુશળ વ્યાપારી હતા. પીઢતો ધંધો અને દાગીનોની આવક હતી. છતાં એ મોટા ભાઈઓની જેમ હેમંત શાહને પણ અજાણી ધરતી પર પુરુષાર્થ કરી કારકિર્દી ઘડવાના અરમાન હતા.

૧૯૭૪માં કેનેડા આવ્યા. વિનિપેગ શહેરમાં ભાઈઓ સાથે રહ્યા. કેનેડા અને ભારત વચ્ચે થતા વ્યાપારના ક્ષેત્ર અંગે થોડી જાણકારી પ્રાપ્ત કરી અને મુંબઈ પાછા થયા. ફરી ૧૯૭૯માં કેનેડા આવ્યા અને પોતાની મહત્ત્વાકાંક્ષા પૂરી કરવા પુરુષાર્થની શરૂઆત કરી. દિલમાં લગન હતી આગળ ધપવાની અને અડગ મનોબળ સાથે મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાની હિંમત હતી. અતૂટ આત્મવિશ્વાસ હતો. સફરનો આરંભ થયો. કમરતોડ સંઘર્ષ, અનુભવનું ભાથું લઈને કચ્છી ભાયડાએ મંઝિલ બાંધવા લાગ્યો: પરિશ્રમ કરવા માંડ્યો. ધીરે ધીરે એક પછી એક મંઝિલ સર કરતાં કરતાં આજે કચ્છી માડુ હેમંત શાહ ૧૮ કંપનીઓના ડિરેક્ટરપદે છે.

હેમંત શાહના વ્યક્તિત્વની વિશિષ્ટતા છે એમનો મિલનસાર સ્વભાવ, મીઠી ભાષા અને પારકા માટે ઘસાઈ છૂટવાની પરગજુવૃત્તિ. આ સદ્‌ગુણોથી હેમંત શાહનું વ્યક્તિત્વ સમૃદ્ધ બન્યું છે. એ જ ગુણોને લીધે હેમંત શાહ કેનેડિયન રાજનેતાઓ અને કેનેડામાં વસતી આપણી ભારતીય પ્રજા વચ્ચે સંબંધોના અતૂટ સેતુ બની રહ્યા છે. કેનેડાના કોન્સલ જનરલ, કેનેડાના વડા પ્રધાન અને વિદેશપ્રધાન સાથે હેમંત શાહ નિકટના આત્મીય સંબંધો ધરાવે છે. કેનેડાની કેનેડિયન અને ભારતીય વેપારી આલમમાં તેમનો વિશિષ્ટ મોભો અને દરજ્જો છે. કેનેડાના ભારતીયો દ્વારા યોજાતા સાર્વજનિક, સાંસ્કૃતિક અને સામાજિક કાર્યક્રમો તેમ જ પ્રવૃત્તિમાં હેમંતભાઈ હંમેશાં અગ્રેસર રહ્યા છે. વિશિષ્ટતાભર્યા હેમંત શાહના વ્યક્તિત્વનું બીજું ઉલ્લેખનીય પાસું છે એમની શારીરિક ઊંચાઈ. છ ફૂટ ને ત્રણ ઇંચની ઊંચાઈ ધરાવતા આ યુવાનના મનમાં કેનેડા અને ભારતીય વ્યાપાર વચ્ચે કડી બનીને દેશને સમૃદ્ધિના આસમાને પહોંચાડવાના વિરાટ મનસૂબા છે.

હેમંત શાહની પોતાની બે કંપનીઓ છે. એસઆઈઆર ઇન્ટરનેશનલ લિ. નામની કંપની એક પ્રતિષ્ઠિત કન્સલ્ટિંગ કંપની છે. તેનું કાર્યક્ષેત્ર વ્યાપાર અંગેના પરવાનાઓ અંગેની કામગીરીનાં સંયુક્ત ઔદ્યોગિક સાહસોમાં હિસ્સેદાર થવાનું અને અમુક ટકા મૂડીરોકાણ કરી ઔદ્યોગિક સાહસોમાં ભાગીદાર થવાનું રહ્યું છે. બીજી કંપનીનું નામ છે ક્યુબેક્સ લી.

કેનેડાની જાણીતી વેપારી સંસ્થા વિનિપેગ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ (મનિટોબા-કેનેડા)ની ઇન્ડિયા ટ્રેડ કમિટીના ચેરમેન તરીકે હાલ હેમંતભાઈ કામગીરી બજાવે છે. કેનેડા અને ભારતના વ્યાપાર-વાણિજ્યના સંબંધો વિવિધ ક્ષેત્રે વધુ ગાઢ કરવા તથા આયાત-નિકાસના ક્ષેત્રે ભારત-કેનેડા વધુ સહયોગ સાધે તે માટે આ કમિટી પ્રયત્નશીલ છે. હેમંત શાહ વિનિપેગ ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સના બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સની પેનલમાં પણ સામેલ હતા. આ બોર્ડમાં ડિરેક્ટરપદે પસંદ થનાર તેઓ ૧૨૫ વર્ષના ગાળામાં સૌપ્રથમ એશિયન હતા.

હેમંત શાહના અધ્યક્ષપદ હેઠળ ચાલતી એસઆઈઆર ઇન્ટરનેશનલ કંપનીને તેની શ્રેષ્ઠ કામગીરી માટે મનિટોબા એક્સપોર્ટ એવોર્ડ પણ એનાયત કરાયો છે. ભારત સહિત દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયાનાં સરકારમાન્ય વ્યાપારી પ્રતિનિધિમંડળોમાં હેમંત શાહે અનેક વાર આગેવાની લીધી છે.

ભારતમાં ઇન્ડિયન મર્ચન્ટ્સ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ (મુંબઈ), મહારાષ્ટ્ર ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ (પૂણે) અને કર્ણાટક ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ (બેંગલોર) સાથે તેમની સંસ્થા વ્યાપારી સંબંધો ધરાવે છે. મુંબઈમાં કેનેડિયન ટેક્નોલોજીનો ઉપયોગ કરીને ઓછા ખર્ચે ઝડપી બાંધકામનો પ્રોજેક્ટ હાથ ધરવા હેમંત શાહ અને પ્રતિનિધિમંડળે મુંબઈમાં સંબંધિત ક્ષેત્રના અગ્રણીઓ સાથે થોડા સમય અગાઉ ચર્ચા વિચારણા કરી હતી.

કેનેડાના મનિટોબા શહેરની વેપારી આલમમાં અને કેનેડાના વ્યાપાર મંત્રાલયના અધિકારી વર્ગમાં આદરપાત્ર હેમંતભાઈ 'મિ. ઇન્ડિયા'ના હુલામણા નામથી ઓળખાય છે. કેનેડાની અનેક સામાજિક સંસ્થાને તેઓ નાણાકીય ફાળો એકઠો કરવામાં સહાય કરે છે. કેનેડાના રાજકીય નેતાઓ માટે ફંડ એકઠું કરવામાં તેઓ અગ્રેસર હોય છે.

થોડા સમય અગાઉ હેમંત શાહે ગુજરાત અને કેનેડામાં વસતા ગુજરાતી વચ્ચે સંપર્ક સેતુ સ્થાપવાના ઉદ્દેશથી ગુજરાતના મુખ્ય પ્રધાન કેશુભાઈ પટેલની હાજરીમાં એનઆરજી ફાઉન્ડેશન (બિનનિવાસી ગુજરાતી પ્રતિષ્ઠાન)ના સચિવ જે. એસ. રાજાની સાથે 'ફ્રેન્ડશિપ ચાર્ટર' પર સહીસિક્કા કર્યા હતા.

ગુજરાતી સાહિત્ય-કલા અને સંસ્કૃતિનો પ્રચાર કરવા માટે કેનેડા ચેપ્ટરના પ્રતિનિધિ તરીકે હેમંત શાહ કાર્ય કરશે. કેનેડામાં કચ્છી સમાજ સહિત ત્રણ લાખ ગુજરાતીઓ વસે છે. તેઓ ગુજરાત તરફ આકર્ષાય એ માટે હેમંત શાહની ભૂમિકા ઘણી ઉપયોગી બનશે. ગુજરાતમાં ઔદ્યોગિક રોકાણ કરવા, ટેક્નોલોજી ટ્રાન્સફર કરવા અને બહોળો અનુભવ ઉપયોગી થઈ પડશે. યુનાઇટેડ નેશન્સ (યુએન)એ કેનેડાને સાતમી વાર 'રહેવાલ માટે સર્વોત્તમ દેશ' તરીકે જાહેર કર્યો છે. ત્યાં કોમ્પ્યુટર ટેક્નોલોજી (હાર્ડવેર, સોફ્ટવેર), એરોનોટિક્સ એન્જિનિયરિંગ, કેમિકલ એન્જિનિયરિંગ માટે ઉમદા તકો છે. એ માટે કેનેડા સરકારની વેબસાઈટ પરથી બધી માહિતી મળી શકે છે.

વીસ વર્ષથી મનિટોબામાં પત્ની અને સંતાનો સાથે સ્થાયી થયેલા હેમંત શાહની મુલાકાત અત્રે પ્રસ્તુત છે:

● **શરૂઆતનાં વર્ષોમાં કેવો સંઘર્ષ કર્યો?**

કોઈ પણ નવા પ્રદેશમાં જઈએ એટલે સંઘર્ષ તો કરવો જ પડે અને એ જ સંઘર્ષ મેં કેનેડામાં કર્યો. મારા બે મોટા ભાઈઓ કેનેડામાં હતા. એમનું પીઠબળ હતું. ભારતથી કેનેડા અને અમેરિકામાં આવતાં પૂર્વે સૌએ એ સમજીને અહીં આવવું જોઈએ કે આ દેશોમાં સ્વતંત્ર રીતે જીવવું પડશે. સગાંવહાલાં થોડો સમય સાથ આપશે, પણ અંતે તો પોતાના પગ પર જ ઊભા રહેવું પડશે. અહીંની જિંદગી એટલી વ્યસ્ત છે કે આપણે કોઈના માટે કે આપણા કુટુંબના સભ્ય માટે કંઈ કરવા માગીએ તો પણ સમયના અભાવે કરી શકતા નથી.

શરૂઆતમાં નાનાંમોટાં કામો કર્યાં. મુંબઈમાં જાતે ચાનો કપ કે પાણી હાથથી પીધું નથી, પણ અહીં આવી પાર્ટટાઇમ નોકરીમાં ડિશો ધોનાર તરીકે કામ કર્યું અને એનું મને દુઃખ પણ નથી. મને જીવનમાં સારા અને ખરાબ દિવસો જોવા મળ્યા તેનું અભિમાન છે. આમ મારી જિંદગીની શરૂઆત કેનેડામાં થઈ.

● **કેનેડામાં સ્થાયી થવાનું કેમ નક્કી કર્યું? વ્યાપારના ક્ષેત્રે કેમ પ્રવેશ્યા?**

કેનેડામાં બે મોટા ભાઈઓ હતા અને મારા પિતા બાબુભાઈ ગુંદરવાલા અને બનેવી ધનરાજ ઠક્કરના વ્યાપારી સંબંધો હતા, જે મને ધંધામાં સ્થાયી થવામાં મદદરૂપ થયા. બીજું વિનિપેગ, કેનેડામાં મને વેપારી સમુદાય તરફથી ખૂબ જ પ્રોત્સાહન મળ્યું. વિનિપેગ શહેરમાં ઘણી ઠંડી પડે છે, પણ હું કહું છું, 'મારા હાથ ઠંડા છે, પણ હૈયું હૂંફાળું છે.' વિનિપેગ કેનેડાના મધ્ય ભાગમાં છે. અમારા રાજ્યનું નામ મનિટોબા છે. અમારા વિનિપેગમાં ૨૨,૦૦૦ જેટલા ભારતીયો છે. એક હિંદુ મંદિર છે અને હવે બીજું નવું મંદિર બાંધી રહ્યા છીએ. અહીં શીખોના છ ગુરુદ્વારા છે. મારા પિતાશ્રીએ ૧૯૫૮માં વિનિપેગની કિપકેલી કંપની પાસેથી 'ક્રેઈન સેપરેટર' ભારતમાં આયાત કર્યું હતું. વિનિપેગમાં ઊતર્યો ત્યારે મેં તે કંપનીનો સંપર્ક કર્યો. તે કંપનીનો આવકાર અને સહકાર મને ખૂબ મળ્યો. તે કંપનીએ ગુંદરવાલા પરિવારના સભ્યને ભારતમાં પોતાનાં મશીનો વેચવાની એજન્સી આપી અને ૧૯૮૯માં મને કિપકેલી કંપનીની એજન્સી મળી. આ પછી મને સફળતા મળતી રહી. તે કંપનીના માલિક બોબ કિપ બીજા ધંધાદારીઓ જોડે મારી ઓળખાણ કરાવતા ગયા. આ રીતે મુંબઈની ભવન્સ કોલેજનો નાટકિયો હેમંત કેનેડાના વિનિપેગનો એક ધંધાદારી થઈ ગયો.

● **હાલની તમારી વ્યવસાયી કામગીરી વિશે કહો.**

હાલમાં મારી પોતાની બે કંપનીઓ છે. એક, હીર ઇન્ટરનેશનલ લિ. છે, જેમાં કેનેડાની કંપનીઓનું પ્રતિનિધિત્વ કરું છું. ભારતમાં એવિયેશન કંપની છે, જે ભારતમાં કોર્પોરેટ એરક્રાફ્ટ અને હેલિકોપ્ટરના એન્જિનનાં મરામત કામ કરે છે. ભારતમાં ૧૮૦ ખાનગી એરક્રાફ્ટ અને ૫૪ હેલિકોપ્ટર છે, એમાંથી ૮૦ ટકાનું મરામત કામ વિનિપેગની સ્ટાન્ડર્ડ એરો કંપની કરે છે. ખાનગી એરક્રાફ્ટ ભારતમાં બજાજ, કલ્યાણી, એલ એન્ડ ટી, કિર્લોસ્કર જેવી કંપનીઓ પાસે છે, તેની મરામતનો કોન્ટ્રાક્ટ અમારી કંપની પાસે છે.

બીજી કંપની ક્યુબેક્સ લિ. માઈનિંગ કન્સ્ટ્રક્શનનાં સાધનો ઉત્પન્ન કરે છે. દુનિયાભરના ૪૦ દેશોમાં આ સાધનોની નિકાસ કરે છે. હમણાં છેલ્લાં બે વર્ષોમાં આ કંપનીનું સંયુક્ત સાહસ હૈદરાબાદ ખાતે ઊભું કર્યું છે. આ સાહસ દ્વારા ભારત અને આજુબાજુના દેશો માટે માઈનિંગ કન્સ્ટ્રક્શનનાં સાધનોનું ઉત્પાદન શરૂ કર્યું છે.

વિનિપેગ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સના નેજા હેઠળ હું કામ કરું છું. વિનિપેગ ચેમ્બર ઓફ કોમર્સની ટ્રેડ કમિટીનો ચેરમેન છું. એની અંદર વિનિપેગ અને ભારતના ધંધાદારી સંબંધો અને મૂડીરોકાણ વધે અને ધંધાનો વિકાસ થાય તે પ્રકારના કરાર ભારતના જુદા જુદા પ્રાંતની ચેમ્બરો જોડે કરેલા છે. મરાઠા ચેમ્બર્સ ઓફ કોમર્સ (પૂણે), ઇન્ડિયન મર્ચન્ટ ચેમ્બર (મુંબઈ), કર્ણાટક ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ (બેંગલોર), આંધ્ર પ્રદેશ ચેમ્બર (હૈદરાબાદ), સીઆઈઆઈ (ગુજરાત), એસઆઈસીઓએમ (બેંગલોર), એનઆરજી ફાઉન્ડેશન (ગવર્નમેન્ટ ઓફ ગુજરાત)

(ડાબેથી) મિનિયાપોલિસ(મિનિસોટા) ખાતેના કેનેડાના કોન્સલ જનરલ અને ભૂતપૂર્વ મેયર સુસાન થોમ્સન સાથે હેમંત શાહ, તેમનાં પત્ની અને સંતાનો.

● **કેનેડામાં ગુજરાતી સમાજની, ભારતીય સમાજની પ્રવૃત્તિ કરો છો, સાંસ્કૃતિક, રાજકીય, સામાજિક ક્ષેત્રે ફાળો આપો છો, આ બધી પ્રવૃત્તિમાં ગળાડૂબ રહો છો, તો તમારા પોતાના માટે, તમારા પરિવાર માટે સમય ફાળવી શકો છો?**

ગુજરાતી સમાજની શક્ય તેટલી પ્રવૃત્તિ કરું છું, પણ આપણી માતૃભૂમિને અહીં વિનિપેગમાં પ્રોત્સાહિત કરવાની કોશિશ કરું છું અને કરતો જ રહીશ. હવે એનઆરજી, અમદાવાદ ચેપ્ટર બાદ ગુજરાતને વધારે પ્રોત્સાહન આપીશ. રાજકીય રીતે કેનેડામાં ખૂબ જ સંકળાયેલો છું એનું મને ગૌરવ છે.

આપણા ભાઈઓ અહીંના રાજકીય ક્ષેત્રમાં ઘણો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. અહીં જુદા જ પ્રકારના રાજકીય પક્ષો છે, પરંતુ તે બધા પક્ષોમાં આપણા ભારતીયોનું સન્માન થાય છે તેનું મને ગૌરવ છે. હું આપણા સામાજિક પ્રશ્નોમાંય ગૂંથાયેલો રહું છું. હિન્દુ સમાજના નવા મંદિરના નિર્માણમાં ફાળો ઉઘરાવવામાં મને આનંદ મળે છે. આ પ્રવૃત્તિઓ અને વેપારધંધામાં ગળાડૂબ રહું છું તેથી કુટુંબ માટે પૂરતો સમય ફાળવી શકતો નથી, પણ પ્રયત્ન કરું છું. કશુંક પ્રાપ્ત કરવું હોય તો કંઈક છોડવું જ પડે.

● **તમે હાલમાં કેનેડાના એનઆરજી 'ચેપ્ટર'ના અગ્રણી તરીકે ગુજરાત સરકાર સાથે 'ફ્રેન્ડશિપ ચાર્ટર' પર સહીસિક્કા કર્યા, તેના વિશે વિગતવાર માહિતી આપશો? એ 'ફ્રેન્ડશિપ ચાર્ટર'નો હેતુ શો છે? એનાથી કોને શો લાભ છે?**

ગુજરાત સરકારે આ એનઆરજી ફાઉન્ડેશન ચાલુ કરીને ખૂબ જ ઉત્તમ કામ કર્યું છે. આ માટે ગુજરાત સરકાર અને મુખ્યમંત્રી કેશુભાઈને અભિનંદન આપું છું. એનઆરજી ફાઉન્ડેશનથી આપણા ગુજરાતી ભાઈઓ વિશ્વના કોઈ પણ ખૂણામાં હોય તો તેમને આપણા ગુજરાતની કલા, સાહિત્ય અને સંસ્કૃતિથી ગૂંથી રાખવા અને આપણા ગુજરાતની માતૃભાષા ન ભૂલે આ બાબતનો કરારમાં મેં વધારો કર્યો છે. કલા, સંસ્કૃતિ, સાહિત્યની સાથે વ્યાપાર વાણિજ્યને પણ પ્રોત્સાહિત કરીશું અને ગુજરાતમાં કેનેડાના વેપારીઓ અને બિનનિવાસી ગુજરાતીઓ ગુજરાતમાં મૂડીરોકાણ કરે અને ધંધા શરૂ કરે તેની આ શરૂઆત છે. જેમ ચીનના બિનનિવાસી ચાઈનીઝ દર મહિને અમુક ડોલર પોતાના દેશમાં મોકલે છે, તેમ આપણે ગુજરાતીઓ સરકારને ભલે મહિનાના ૫ ડોલર મોકલાવીએ તો કેટલા ડોલર મહિને થાય. આ પ્રકારની શરૂઆત એનઆરજી મારફત થઈ શકે.

● **કેનેડાના ગુજરાતીઓ અને એમની પ્રવૃત્તિ વિશે કશું કહો.**

કેનેડાના ગુજરાતીઓ વેપારધંધામાં છે. મોટા ભાગના પ્રોફેશનલ છે, જેમ કે ડોક્ટર, વકીલ, ચાર્ટર એકાઉન્ટન્ટ, ઇજનેર. આપણી ગુજરાતી મહિલાઓ પણ સારા હોદ્દાઓ પર છે. ગુજરાતીઓ કેનેડાના રાજકારણમાં મહત્ત્વનો ભાગ ભજવે છે. કેનેડાના રાજકારણી આપણા ભાઈઓને માનની નજરે જુએ છે.

● **ગુજરાતમાં મૂડીરોકાણની તકો છે એમ તમે શા માટે માનો છો? કેનેડા અને ભારતના વ્યાપાર ક્ષેત્રના સંબંધો કેટલા વિસ્તર્યા છે? એનો ખ્યાલ આપશો?**

કેનેડાના ભારતીય ઉદ્યોગપતિઓ માટે ગુજરાતમાં મૂડીરોકાણ માટે ઉજ્જવળ તકો છે. એગ્રિકલ્ચરથી માંડીને એવિયેશન સુધીના ક્ષેત્રમાં સંયુક્ત સાહસો છે. ખાસ તો ગુજરાતમાં પર્યટન-ટૂરિઝમનાં ક્ષેત્રો અવિકસિત રહ્યાં છે. વેરાવળ, સોમનાથ પાટણ, કચ્છનો દરિયાકિનારો સુંદર છે. ત્યાં રિસોર્ટની સુવિધા ઊભી થઈ શકે એમ છે.

● **તમારી મહત્ત્વાકાંક્ષા શી છે?**

ગુજરાતીઓએ ગુજરાતી ભાષા-સંસ્કૃતિના વિકાસ માટે પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. એનઆરજી ફાઉન્ડેશન દ્વારા હું એ પ્રવૃત્તિ કેનેડામાં આગળ ધપાવવા માગું છું. કચ્છ માટે મારા મનમાં અનેરો આદર છે. કચ્છની કલા-કારીગરી, હસ્તકલા વગેરેને કેનેડામાં પ્રમોટ કરવા હું પ્રયાસો કરવા ઇચ્છું છું. માટે કેનેડા અને અમેરિકાની વિવિધ સંસ્થાઓ અને ગુજરાતપ્રેમીઓના સહકારની ખૂબ જરૂર છે. મારી માતૃભૂમિ ભારત અને કર્મભૂમિ કેનેડા વચ્ચે વ્યાપાર અને કલાના ક્ષેત્રે આદાનપ્રદાન થતું રહે, પરસ્પર સંબંધો ગાઢ થાય એ જ મારી મનેચ્છા છે.